

Klarer selvstendig næringsdrivende å opprettholde sin virksomhet over tid?

Lasse Sigbjørn Stambøl

Mange av de som starter selvstendig næringsvirksomhet i Norge gir seg etter kort tid. Dette gjelder spesielt blant nyetablerte næringsdrivende. Bedrifter startet av menn overlever lengre enn kvinners, og middelaldrende næringsdrivende holder ut i større grad enn de yngre og eldre. Overlevelsesgraden er også større for de med middels utdanning enn de med lav og høy utdanning, større for norske enn utenlandske statsborgere og noe større i distriktene enn i sentrale regioner. Tidligere erfaring fra selvstendig næringsvirksomhet øker sannsynligheten for å fortsette, mens liten erfaring fra arbeidsmarkedet øker sannsynligheten for å gi opp. De fleste som gir opp går over i lønnsarbeid eller ut av arbeidsstyrken. Mange går også tilbake til den statusen de hadde på arbeidsmarkedet før de startet sin virksomhet.

Innledning

Personer med selvstendig næringsvirksomhet som sitt viktigste arbeidsforhold utgjør noe under åtte prosent av totalt antall sysselsatte i Norge. Spørsmålet er i hvilken grad selvstendig næringsdrivende klarer å opprettholde sin virksomhet over tid. Er det personer som starter ny selvstendig næringsvirksomhet som igjen går raskt ut av virksomheten og på den måten bidrar til de store årlige strømmene? Eller er det slik at de som starter selvstendig næringsvirksomhet blir værende i sin nye virksomhet? Er det slik at menn oppnår større suksess enn kvinner som selvstendig næringsdrivende, og at dette kan være en medvirkende årsak til at flere menn enn kvinner arbeider som selvstendig næringsdrivende? (jfr. Stambøl (2007, 2008). Er det slik at personer med høy utdanning oppnår mer suksess enn personer med lavere utdanning? Er det slik at yngre personer oppnår størst suksess, eller kan man forvente at erfaring fra arbeidslivet fører til at middelaldrende og eldre aktører er de som oppnår størst suksess? Hvordan er innvandreres suksess som selvstendig næringsdrivende sett i forhold til norske aktører, og i hvilke regionale arbeidsmarkeder klarer selvstendig næringsdrivende seg best? For å indikere svar på slike spørsmål har vi fulgt individene gjennom perioden 1994 til 2005.

Artikkelen viser hovedresultater fra en analyse av forskjeller i avgang fra selvstendig næringsvirksomhet i Norge over tid. Analyse av suksess som selvstendig næringsdrivende er målt ved hjelp av opprettholdelses- og avgangsrater fra selvstendig næringsvirksomhet gjennom forskjellige tidsperioder. Likedan ser vi på hva som kjennetegner de aktører som forlater sin status som selvstendig næringsdrivende og går over til en annen status, det være seg på eller utenfor arbeidsmarkedet. Opprettholdelsen av og avgangen fra selvstendig næringsvirksomhet analyseres også ut fra regionale

kjennetegn. Som regional inndeling benyttes SSBs økonomiske regioner, som her består av 90 regioner (Se Hustoft mfl. (1999)). I de beskrivende analysene er regionene summert etter en sentrum-periferi inndeling i 7 gjensidig utelukkende regionstyper (se bl.a. Persson (red.) (2004) og Stambøl (2005)). For mer detaljerte resultater (se Stambøl (2009)).

Dataene i analysen er hovedsakelig basert på Statistisk sentralbyrås registerbaserte sysselsettingsstatistikk over tidsperioden 1994-2005. Selvstendig næringsdrivende er definert som sysselsatte i alderen 16-74 år med selvstendig virksomhet som sitt viktigste arbeidsforhold.

Det er analysert avgang fra selvstendig næringsvirksomhet både med og uten primærnæringene. Videre har vi analysert opprettholdelse av og avgang fra nyetablert selvstendig næringsvirksomhet i 1996 og 2002, dvs. aktører som ikke var å finne blant de selvstendig næringsdrivende i de forutgående toårsperiodene 1994-1995 og 2000-2001.

For å analysere bakgrunnen til de som er i og rekrutteres til selvstendig næringsvirksomhet, samt hva de som går ut av selvstendig næringsvirksomhet går til, har det i tillegg til individkjennetegn vært nødvendig å definere hvilken status aktørene har på arbeidsmarkedet både før og etter registreringen av den selvstendige næringsvirksomheten. I analysen benyttes data fra perioden 1994-1999 for å definere hvilken bakgrunn de som var registrert som selvstendig næringsdrivende i 2000 har hatt i den forutgående seksårsperioden. Vi benytter selvstendig næringsdrivende som var i aldersgruppen 22-74 år i 2000, og som dermed var i aldersgruppen 16-68 år ved inngangen til perioden 1994-1999. Vi opererer med 6 hovedgrupper etter bakgrunnstatus: Selvstendig næringsdrivende i år 2000 som (1) har vært registrert som selvstendig næringsdrivende i hvert av årene 1994-1999, (2) har vært registrert som selvstendig næringsdrivende i 3-5 år i perioden 1994-1999, (3) som hovedsakelig har vært registrert som lønnskakere i

denne perioden, (4) som hovedsakelig har vært under utdanning, (5) som hovedsakelig har vært arbeidsledige og til slutt hovedgruppe (6) som består av selvstendig næringsdrivende i år 2000 som hovedsakelig har vært utenfor arbeidsstyrken i perioden 1994-1999.

For å analysere hva de som går ut av selvstendig næringsvirksomhet går til, har vi fordelt avgangen fra selvstendig næringsvirksomhet i hver av periodene på syv forskjellige grupper: (1) til arbeide som lønnstaker, (2) til selvstendig næringsvirksomhet i en annen næring, (3) til utdanning, (4) til arbeidsledighet, (5) ut av arbeidsstyrken for øvrig, (6) flyttet til andre regioner i Norge eller (7) utvandret fra Norge i det året de gikk ut av sin selvstendige næringsvirksomhet eller døde året etter at de sist var registrert som selvstendig næringsdrivende.

Hvor stor andel av selvstendig næringsdrivende klarer å opprettholde sin virksomhet over tid?

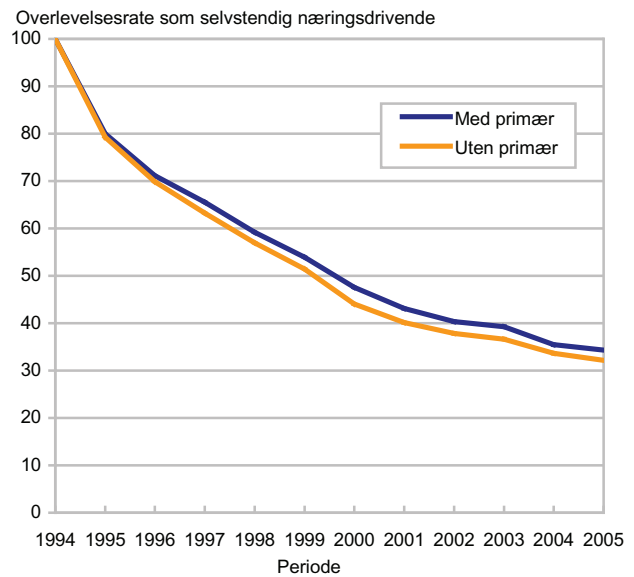
Det var kun om lag 1/3 av de selvstendig næringsdrivende i 1994 som fortsatt var å finne blant de selvstendig næringsdrivende når vi kommer frem til det siste undersøkelsesåret 2005 (se figur 1).

Andelen som ga opp sin virksomhet falt sterkest det første året, med om lag 20 prosent. Ved tusenårsskiftet var halvparten av de som var selvstendig næringsdrivende i 1994 ute av virksomheten.

Opprettholdelsen var noe mindre når vi holder selvstendige i primærnæringene utenfor analysen.

Tar vi utgangspunkt i de som var selvstendig næringsdrivende i henholdsvis 1994 og 2000, var det små

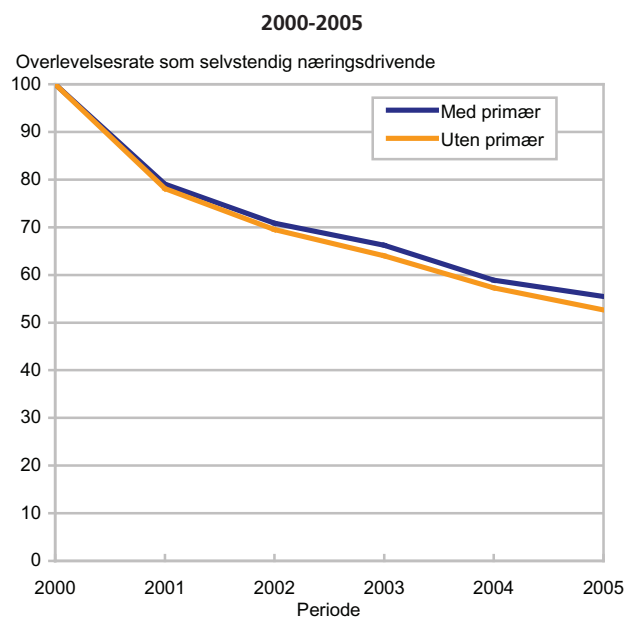
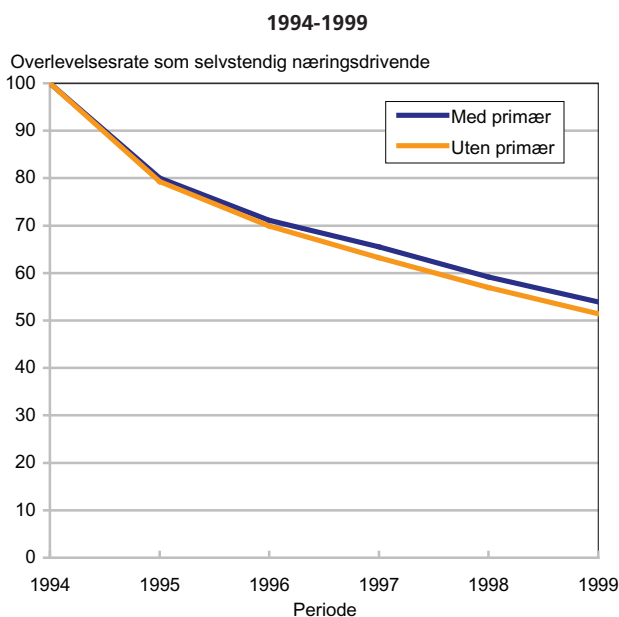
Figur 1. Opprettholdelsesrate som selvstendig næringsdrivende med og uten primærnæringene gjennom perioden 1994-2005. Hele landet. Indeks: Selvstendig næringsdrivende i 1994 = 100

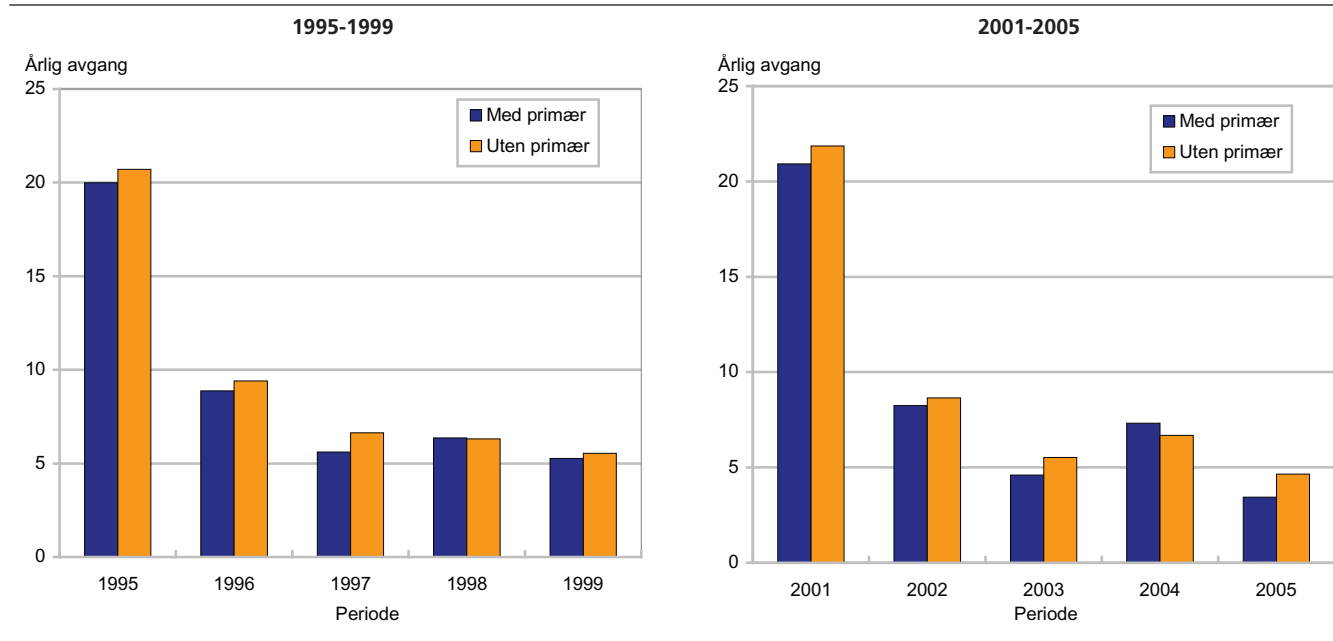
forskjeller å spore i opprettholdelsen av virksomheten mellom tidsperiodene 1994-1999 og 2000-2005, om enn noe større opprettholdelse gjennom den siste perioden (se figur 2).

Avgangen fra selvstendig næringsvirksomhet avtar gjennom tidsperiodene med ett unntak. Dette gjelder det fjerde året i hver tidsperiode, der avgangen øker relativt til avgangen i det tredje året (se figur 3). Det var for øvrig ingen klare sammenfall mellom tilbøyeligheten til å overleve som næringsdrivende og konjunkturforløpet i disse periodene.

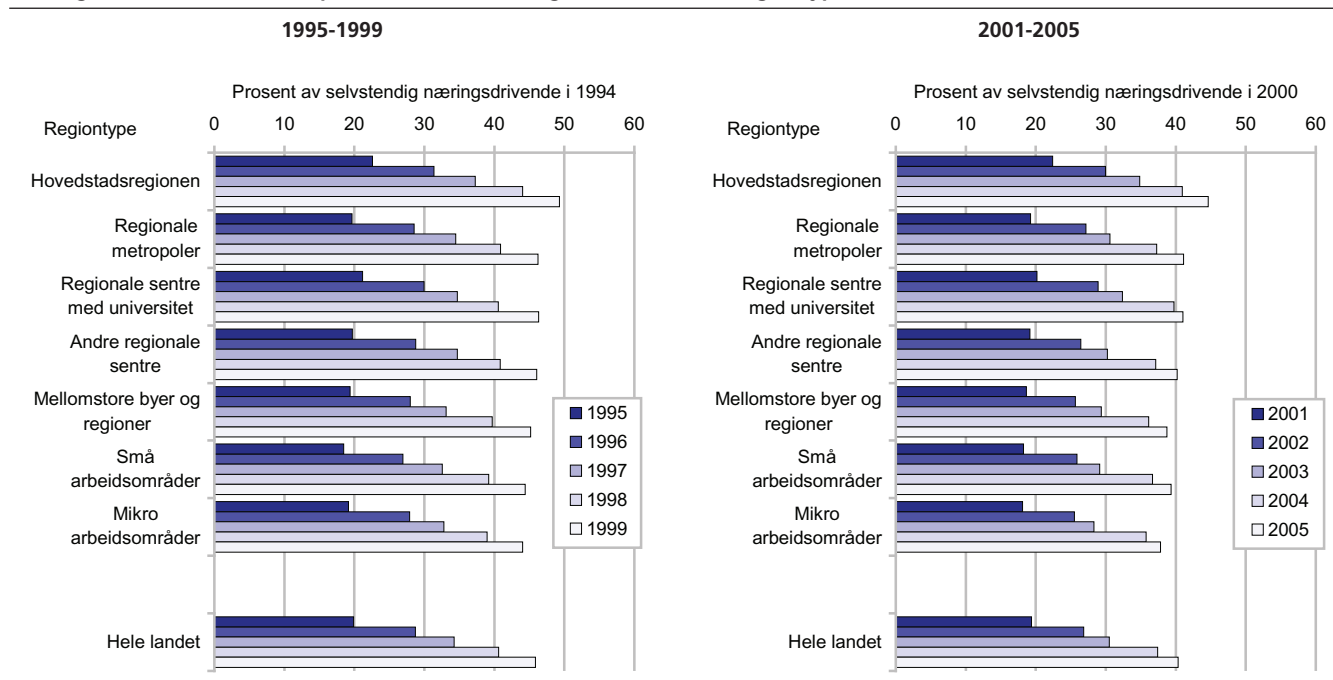
Figur 2. Opprettholdelsesrate som selvstendig næringsdrivende med og uten primærnæringene gjennom periodene 1994-1999 og 2000-2005. Hele landet. Indeks: Selvstendig næringsdrivende i 1994 = 100 og selvstendig næringsdrivende i 2000 = 100

Figur 3. Avgangsrater fra selvstendig næringsvirksomhet med og uten primærnæringene. Årlig avgang 1995-1999 og 2001-2005. I prosent av selvstendig næringsdrivende i henholdsvis 1994 og 2000. Hele landet

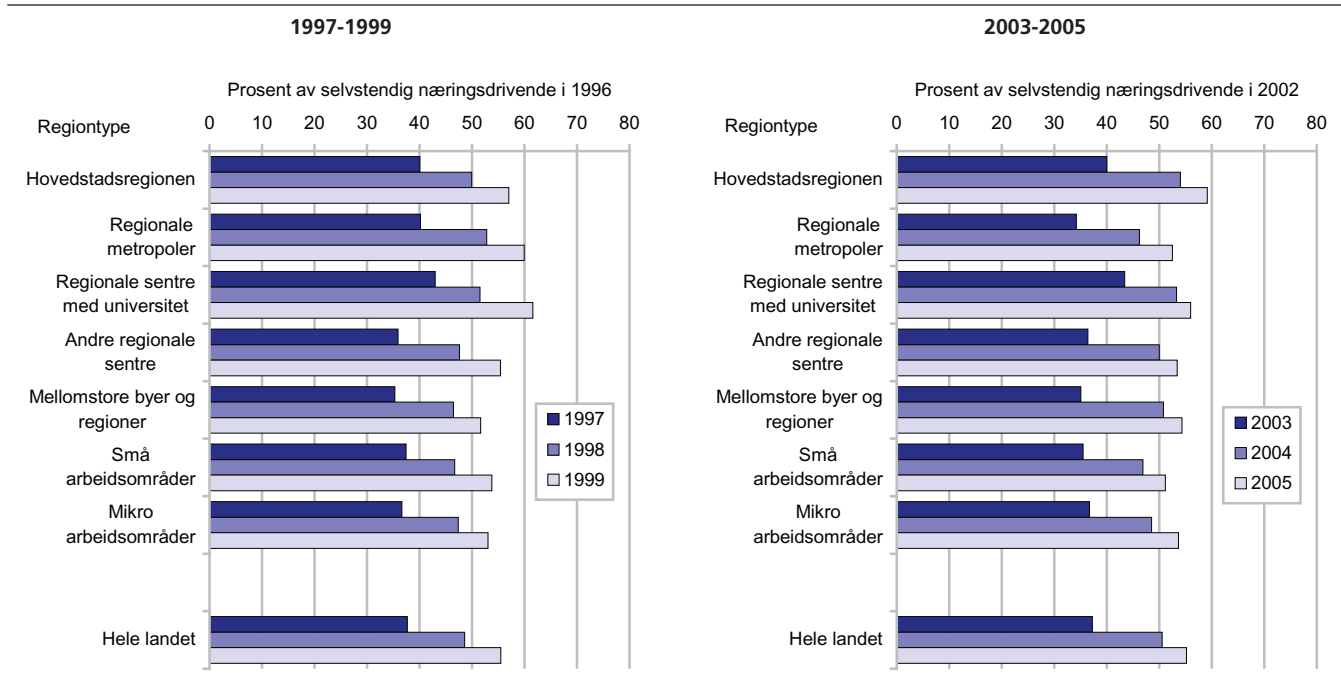
Figur 4. Avgangsrater fra selvstendig næringsvirksomhet inkludert primærnæringene. I prosent av selvstendig næringsdrivende i 1994 og 2000 akkumulert over periodene 1995-1999 og 2001-2005. Etter regiontyper

Målt etter regiontyper skiller hovedstadsregionen seg ut med den største samlede avgangen fra selvstendig næringsvirksomhet i begge periodene (se figur 4). Ellers er det en klar sentrum-periferi tendens i avgangen gjennom begge periodene, med størst samlet avgang i de mest sentrale regiontypene og gradvis mindre avgang jo mer perifere arbeidsmarkedene blir. Med andre ord er overlevelsesraten som selvstendig næringsdrivende større i perifere regioner enn i sentrale regioner. Hovedstadsregionen skiller seg også klart ut med den største avgangen det første året relativt til de mer perifere arbeidsområdene.

Forskjellene i samlet avgang var imidlertid mindre mellom regiontypene når selvstendig næringsdrivende i primærnæringene holdes utenfor analysen, og det var små forskjeller mellom sentrum og periferi i perioden på 1990-tallet. I perioden etter tusenårsskiftet var det imidlertid en viss overvekt i avgangen fra selvstendig virksomhet i de mer sentrale regionene også når primærnæringene ble utelatt, både i samlet avgang og i avgangen fra selvstendig næringsvirksomhet det første året. For mer detaljer om dette (se Stambøl (2009)).

Figur 5. Avgangsrater fra nyetablert selvstendig næringsvirksomhet inkludert primærnæringene. I prosent av nye selvstendig næringsdrivende i 1996 og 2002 akkumulert over periodene 1997-1999 og 2003-2005. Etter regiontyper

Det foregår også en viss polarisering i det samlede avgangsmønsteret, ved at hovedstadsregionen viser en liten økning i den samlede avgangen fra selvstendig næringsvirksomhet fra perioden på 1990-tallet og frem til perioden etter 2000, mens de øvrige regiontypene reduserer sin samlede avgang noe.

Hvor stor suksess oppnår personer som starter ny selvstendig næringsvirksomhet?

På landsbasis var over 55 prosent av samtlige nye selvstendig næringsdrivende i 1996 ute av sin virksomhet i 1999. Holdes primærnæringene utenfor økte andelen til hele 59 prosent. 38 prosent av alle nye selvstendig næringsdrivende var allerede ute av sin virksomhet året etter. Dette var nesten dobbelt så høy andel som avgangen blant samtlige selvstendig næringsdrivende. Holdes primærnæringene utenfor økte denne andelen ytterligere til om lag 40 prosent. Det var først og fremst i Oslo og i de tre nordnorske fylkene Troms, Finnmark og Nordland hvor nye selvstendig næringsdrivende viste størst tendens til å forlate sin virksomhet etter meget kort tid. På landsbasis var også drøyt 55 prosent av samtlige nye selvstendig næringsdrivende i 2002 ute av sin virksomhet når vi kommer frem til året 2005. Dette var dermed på linje med avgangen i tilsvarende periode på 1990-tallet. Holdes primærnæringene utenfor økte andelen til om lag 56 prosent, som var litt lavere enn på 1990-tallet.

På regionalt nivå skilte regionale sentre med universitet seg ut med den sterkeste avgangen fra ny næringsvirksomhet i perioden 1997-1999, og dermed også den laveste opprettholdelsesraten (se figur 5). Resultatene indikerer en klar sentrum-periferi struktur i avgangsmønsteret også blant nyetablerte næringsdrivende. Holdes primærnæringene utenfor blir forskjellene i

avgang mellom sentrale og perifere områder noe mindre, men fortsatt størst i de mest sentrale regiontypene (se Stambøl (2009)). De sentrale regionene viste også størst avgang fra ny selvstendig næringsvirksomhet det første året, der om lag 40 prosent av alle nye selvstendig næringsdrivende i 1996 var ute av sin virksomhet året etter.

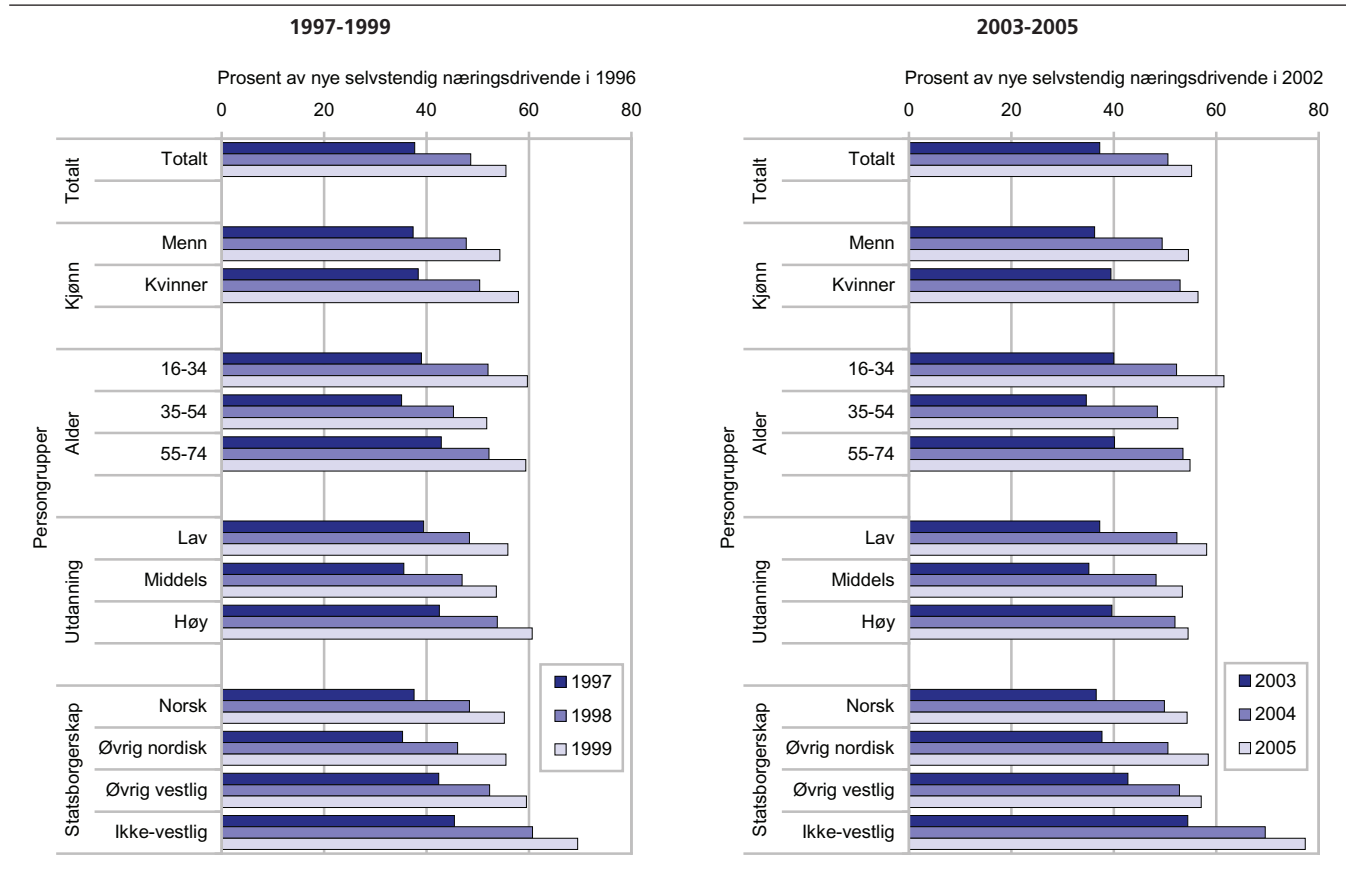
Det var hovedstadsregionen som skilte seg ut med den klart sterkeste avgangen over perioden 2003-2005. 59 prosent av samtlige nye selvstendig næringsdrivende i 2002 var allerede ute av sin virksomhet når vi kommer frem til 2005. Minst avgang ble observert i små arbeidsområder. Det var først og fremst i regionale sentre med universitet og hovedstadsregionen der nye selvstendig næringsdrivende viste størst tendens til å forlate sin virksomhet allerede det første året. Det ble observert en klar sentrum-periferi dimensjon i avgangsmønsteret også i denne perioden, med størst avgang i de sentrale regiontypene.

Avgang fra nyetablert selvstendig næringsvirksomhet i forskjellige persongrupper og næringer

På landsbasis viste kvinner som startet ny selvstendig næringsvirksomhet i 1996 noe sterkere avgang enn menn gjennom den påfølgende treårsperioden (se figur 6). På regionalt nivå var det enkelte forskjeller i det samlede avgangsmønsteret hos menn og kvinner. Størst forskjell i samlet avgang ble observert i regionale sentre med universitet, der kvinner viste en betydelig større avgang enn menn.

Det var derimot små forskjeller mellom menn og kvinner med hensyn til avgangen fra ny selvstendig næringsvirksomhet det første året. Det samme gjaldt på

Figur 6. Avgangsrater fra ny selvstendig næringsvirksomhet inkludert primærnæringene. I prosent av nye selvstendig næringsdrivende i 1996 og 2002 akkumulert over periodene 1997-1999 og 2003-2005. Etter persongrupper. Hele landet

regionalt nivå, men med enkelte unntak. Den største forskjellen kom også her i regionale sentre med universitet, med klart større korttidsavgang blant kvinner.

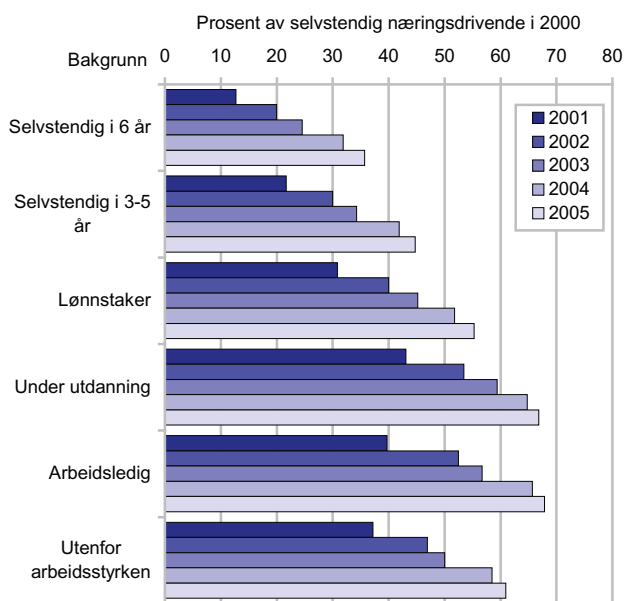
Kvinner som startet ny selvstendig næringsvirksomhet i 2002 viste også noe sterkere avgang enn menn gjennom den påfølgende treårsperioden, men avgangen var litt lavere og de kjønnsmessige forskjellene noe mindre enn i tilsvarende periode på 1990-tallet (se figur 6). På regionalt nivå var det enkelte forskjeller i det samlede avgangsmønsteret hos menn og kvinner, også nå med størst forskjeller mellom kjønnene i samlet avgang i regionale sentre med universitet. På landsbasis var det nå litt større forskjell mellom menn og kvinner i avgangen fra ny selvstendig næringsvirksomhet det første året. På regionalt nivå var det jevnt over kvinnene som viste den største korttidsavgangen.

Nye selvstendig næringsdrivende i den yngste aldersgruppen, 16-34 år, viste litt sterkere avgang fra selvstendig næringsvirksomhet enn den eldste aldersgruppen, 55-74 år, i perioden 1996-1999, og klart sterkere avgang enn den mellomste aldersgruppen, 35-54 år, i den påfølgende treårsperioden. I samtlige regiontypene viste den mellomste aldersgruppen lavest samlet avgang fra selvstendig næringsvirksomhet. I de sentrale regiontypene var det den yngste aldersgruppen som viste klart størst samlet avgang fra ny selvstendig næringsvirksomhet, mens i de mer perifere regiontypene viste den eldste aldersgruppen klart størst avgang. På

landsbasis fremkommer noe av de samme forskjellene mellom aldersgruppene også i avgangen det første året, som det vi observerte i de samlede avgangsratene over hele tidsperioden. De som startet ny selvstendig næringsvirksomhet i 2002 viste mye av de samme forskjeller mellom aldersgruppene med hensyn til samlet avgang og korttidsavgang som i perioden på 1990-tallet. Men det var nesten gjennomgående nye selvstendig næringsdrivende i den yngste aldersgruppen som nå viste størst avgang fra selvstendig næringsvirksomhet i denne perioden.

Nye selvstendig næringsdrivende i 1996 med høy utdanning viste sterkere avgang fra selvstendig næringsvirksomhet enn personer med lav og middels utdanning i den påfølgende treårsperioden. I alle regiontypene, bortsett fra i mikroarbeidsområdene, var det nye selvstendig næringsdrivende med middels utdanning som viste den laveste samlede avgangen. På landsbasis fremkom de samme forskjellene mellom utdanningsgruppene også i avgangen det første året. Blant nye selvstendig næringsdrivende i 2002 hadde imidlertid de med lav utdanning sterkere samlet avgang enn personer med høy og middels utdanning. I de fleste regiontypene viste også denne perioden lavest samlet avgang blant nye selvstendig næringsdrivende med middels utdanning. På landsbasis fremkom litt andre forskjeller mellom utdanningsgruppene i korttidsavgangen enn det vi observerte i avgangsratene over hele tidsperioden, ved at

Figur 7. Avgangsrater fra selvstendig næringsvirksomhet inkludert primærnæringene gitt bakgrunnstatus på arbeidsmarkedet i perioden 1994-1999. I prosent av selvstendig næringsdrivende i 2000 akkumulert over perioden 2001-2005. Hele landet

størst korttidsavgang var å finne blant høyt utdannede personer.

Målt etter statsborgerskap, viste nye selvstendig næringsdrivende i 1996 med ikke-vestlig bakgrunn klart sterkere avgang i den påfølgende treårsperioden enn personer fra de øvrige nasjonalitetsgruppene i nesten alle regiontyper. På landsbasis fremkom mye av de samme forskjellene mellom nasjonalitetsgruppene også i avgangen det første året. Den relativt sterke korttidsavgangen blant ikke-vestlige statsborgere kom klart frem i hovedstadsregionen og i andre regionale sentre. Nye selvstendig næringsdrivende med ikke-vestlig statsborgerskap viste enda sterkere samlet avgang etter 2002 enn på 1990-tallet, mens norske statsborgere viste lavest samlet avgang. Både på landsbasis og i regionene fremkom mye av de samme forskjellene mellom statsborgerskapsgruppene også i avgangen det første året.

Målt etter næring hadde nye selvstendig næringsdrivende i 1996 i finansnæringen klart sterkere samlet avgang enn de øvrige næringsgruppene. Lavest samlet avgang var å finne innen rengjøring og annen personlig tjenesteyting og innen bygge- og anleggsnæringen. Det fremkom mye av de samme forskjellene mellom næringsgruppene også i avgangen det første året. På landsbasis viste nye selvstendig næringsdrivende i finansnæringen også den sterkeste avgangen i treårsperioden 2003-2005 og i korttidsavgangen. Lavest samlet avgang fra ny selvstendig næringsvirksomhet var også da å finne i rengjøring og annen personlig tjenesteyting samt i helse og sosialsektoren og i transport.

Avgang fra selvstendig næringsvirksomhet gitt aktørens bakgrunnsstatus

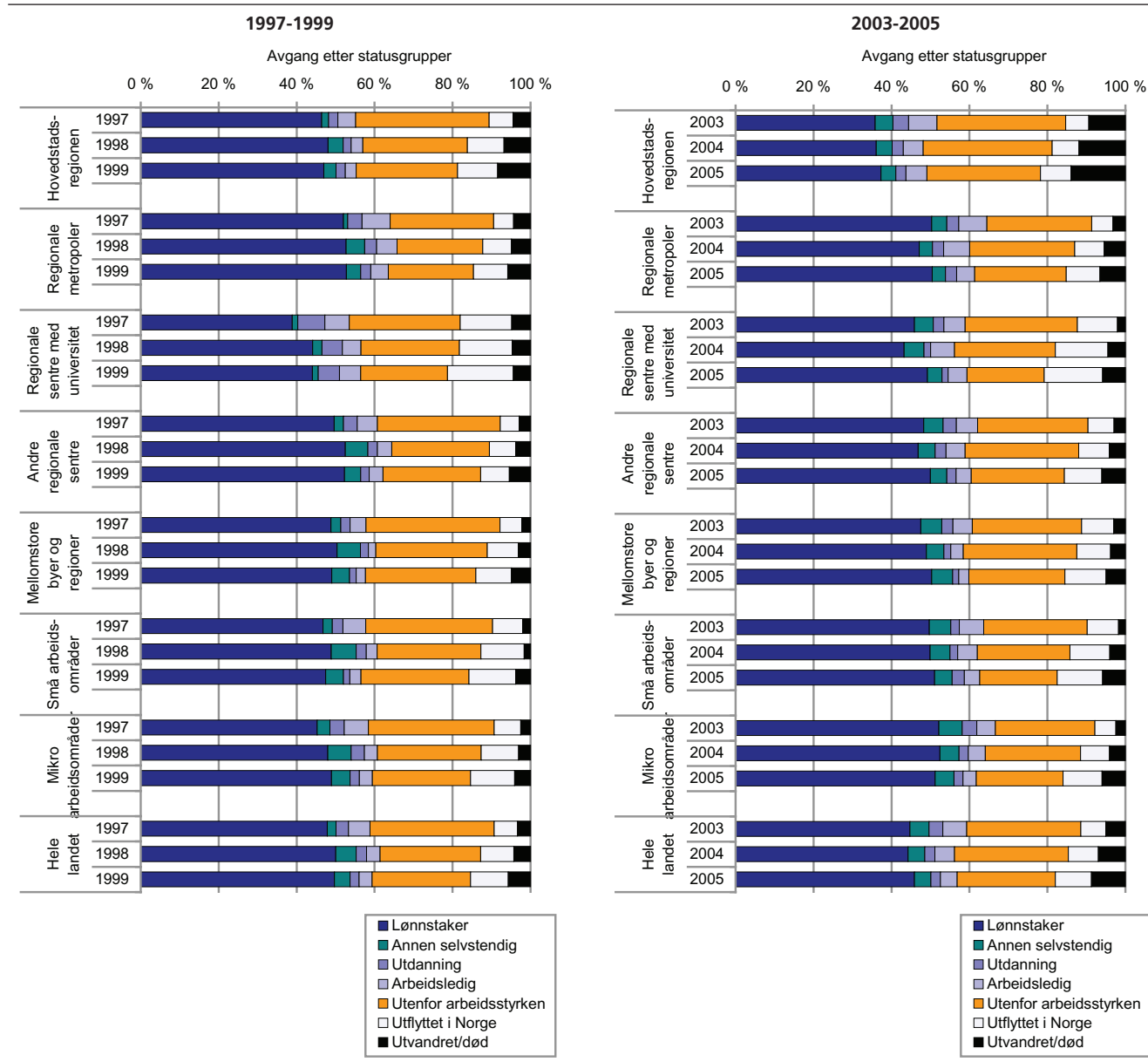
Det er store forskjeller i samlet avgang fra selvstendig næringsvirksomhet avhengig av hvilken bakgrunn aktørene har i arbeidsmarkedet. Klart lavest avgang var å finne blant næringsdrivende i 2000, som i perioden 1994-1999 har vært selvstendig næringsdrivende gjennom alle seks år (se figur 7). Betydningen av tidligere aktivitet som selvstendig næringsdrivende kommer også frem i den andre hovedgruppen, bestående av selvstendig næringsdrivende i 2000 med delvis bakgrunn fra selvstendig næringsvirksomhet. Avgangen var riktignok større enn i den første hovedgruppen, men likevel lavere enn i de øvrige gruppene. Selvstendig næringsdrivende i 2000 som i perioden 1994-1999 hadde sin bakgrunn som lønnstakere, viser en samlet avgang som er større enn aktører med tidligere erfaring fra selvstendig næringsvirksomhet, men klart lavere enn de som har liten eller ingen erfaring fra arbeidsmarkedet i løpet av den forutgående perioden. Litt overraskende viser selvstendig næringsdrivende som hovedsakelig har stått utenfor arbeidsstyrken noe lavere samlet avgang fra selvstendig næringsvirksomhet enn de som har bakgrunn som arbeidsledige eller har vært under utdanning.

Vi finner de samme tendensene i korttidsavgangen som vi finner i den samlede avgangen for hele perioden, men selvstendig næringsdrivende med bakgrunn fra utdanning skiller seg ut med den største avgangen etter ett år.

Til hvilke grupper på arbeidsmarkedet går selvstendig næringsdrivende som avslutter sin virksomhet?

På landsbasis gikk 48 prosent av de som gikk ut av ny selvstendig næringsvirksomhet i 1996 over til status som lønnstakere i løpet av det første året etter oppstart (se figur 8). Om lag 2 prosent gikk over til ny selvstendig næringsvirksomhet i en annen næring, mens drøyt 3 prosent gikk over i utdanning og 5-6 prosent ble arbeidsledige. En meget stor andel av de som ga opp sin nye virksomhet gikk imidlertid ut av arbeidsstyrken. Dette omfattet om lag 32 prosent av samtlige som ga opp sin nystartede virksomhet i løpet av det første året. Av den øvrige avgangen flyttet 6 prosent ut av den regiontypen der de startet sin virksomhet året før, mens drøyt 3 prosent utvandret eller døde. For de som ga opp sin selvstendig næringsvirksomhet i det andre og tredje året etter oppstart økte andelen som gikk over i lønnet arbeid og på grunn av utflytting, utvandring og død, mens andelen som gikk ut av arbeidsstyrken ble redusert. Andelen av nye selvstendig næringsdrivende i 2002 som gikk over til status som lønnstakere året etter var noe lavere enn på 1990-tallet (se figur 8). Andelen som gikk over i ny selvstendig næringsvirksomhet i en annen næring økte noe, men en meget stor andel gikk også nå ut av arbeidsstyrken, om enn litt mindre enn på 1990-tallet. Den store avgangen ut av arbeidsstyrken har blant annet sammenheng med avgang på grunn

Figur 8. Avgang fra ny selvstendig næringsvirksomhet inkludert primærnæringene i 1996 og 2002 fordelt på statusgrupper på arbeidsmarkedet i periodene 1997-1999 og 2003-2005. Etter regiontyper

av alder og at næringsdrivende i liten grad har rett til dagpenger.

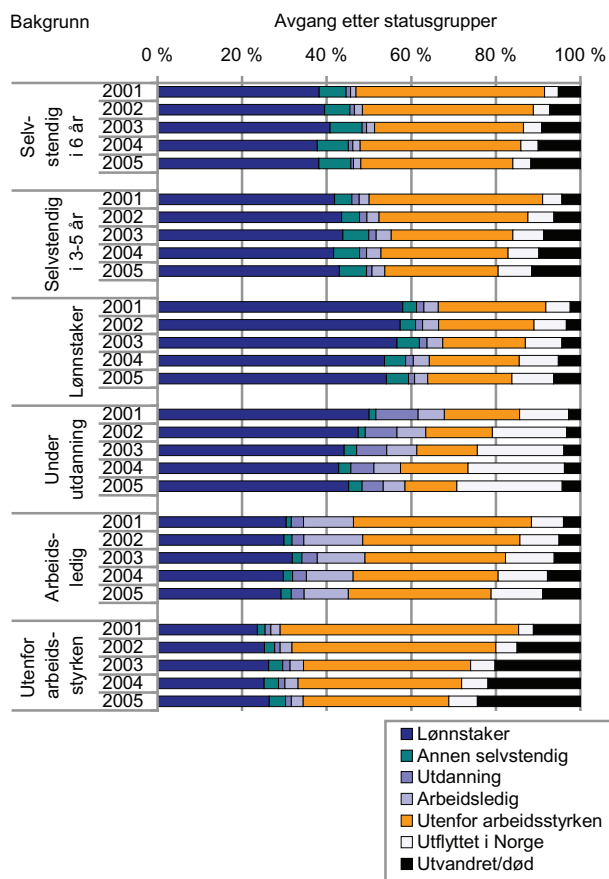
Fordelt på regiontyper var den største andelen som endte opp som lønnstakere i den første perioden å finne i regionale metropoler og i andre regional sentre, mens avgang til annen ny selvstendig næringsvirksomhet var noe større i de perifere regiontypene enn i de mest sentrale regionene. Den store andelen som gikk ut av arbeidsstyrken er størst i mellomstore byer og regioner og i hovedstadsregionen, mens avgangen på grunn av utvandring og død var størst i de mer sentrale regiontypene. I 2002 var den største overgangen til lønnsarbeid å finne i regionale metropoler og i de mer perifere regiontypene, mens avgangen til annen ny selvstendig næringsvirksomhet var noe større i de mer perifere regiontypene. Den høye andelen som gikk ut av arbeidsstyrken var klart størst i hovedstadsregionen.

Avgang fra ny selvstendig næringsvirksomhet fordelt på statusgrupper på arbeidsmarkedet etter persongrupper

Når avgangen fra ny selvstendig næringsvirksomhet fordeles etter persongrupper har kvinner en litt større tendens enn menn til å gå over i lønnet arbeid og klart større tendens til å gå ut av arbeidsstyrken, mens menn viser noe større tilbøyelighet til å gå over i ny selvstendig næringsvirksomhet i en annen næring, til utdanning, til arbeidsledighet samt å flytte ut, utvandre eller dø (se Stambøl (2009)).

I den yngste og mellomste aldersgruppen går godt over halvparten av de som går ut av ny selvstendig næringsvirksomhet etter ett år over i lønnet arbeid. Ellers viser den yngste aldersgruppen klart størst tendens til å gå over til utdanning, til arbeidsledighet og til å flytte til en annen regiontype. Den mellomste aldersgruppen viser størst tendens til å gå over til ny selvstendig

Figur 9. Avgang fra selvstendig næringsvirksomhet inkludert primærnæringene i 2000 fordelt på grupper på arbeidsmarkedet i perioden 2001-2005. Etter bakgrunnsstatus på arbeidsmarkedet i perioden 1994-1999. Hele landet. Total avgang for hvert av årene = 100

næringsvirksomhet i en annen næring, mens den eldste aldersgruppen viser klart størst tilbøyelighet til å gå ut av arbeidsstyrken og til å utvandre eller dø.

Av nye selvstendig næringsdrivende med høy utdanning som ga opp sin virksomhet gikk 56 prosent over i lønnet arbeid, mot bare 37 prosent for de med lav utdanning, som for øvrig viste størst tendens til å gå over til arbeidsledighet, ut av arbeidsstyrken og til utvandring/død. Nye selvstendig næringsdrivende med middels utdanning viser størst tendens til å gå over til ny selvstendig næringsvirksomhet i en annen næring og til utdanning, mens de med høy utdanning viser klart størst tilbøyelighet til å flytte til en annen regiontype i Norge.

Videre viser nye selvstendig næringsdrivende med norsk statsborgerskap størst tilbøyeligheten til å gå over til lønnsarbeid og til ny selvstendig næringsvirksomhet i en annen næring, nye selvstendig næringsdrivende med øvrig nordisk statsborgerskap viser størst tilbøyelighet til å flytte til en annen regiontype, de med øvrig vestlig statsborgerskap viser størst tendens til å utvandre eller dø, mens de med ikke-vestlig statsborgerskap viser klart størst tendens til å gå til utdanning, til arbeidsledighet og ut av arbeidsstyrken.

Tilsvarende fordelinger i perioden på 2000-tallet er stort sett i samsvar med funnene i perioden på 1990-tallet.

Til hvilke grupper på arbeidsmarkedet går selvstendig næringsdrivende gitt forskjellig bakgrunnsstatus?

På landsbasis gikk om lag 40 prosent av de som gikk ut av selvstendig næringsvirksomhet med sammenhengende eller delvis bakgrunn fra selvstendig næringsvirksomhet over til lønnsarbeid i løpet av det første året (se figur 9). Mellom 4-6 prosent gikk over til ny selvstendig næringsvirksomhet i en annen næring, mens mellom 41-45 prosent gikk ut av arbeidsstyrken.

Av de med bakgrunn som lønnstakere, gikk hele 58 prosent av de som forlot sin selvstendige virksomhet tilbake til status som lønnstakere i løpet av det første året. Andelen som gikk ut av arbeidsstyrken var også høy, om enn lavere enn i de fleste andre gruppene.

Av de med bakgrunn fra utdanning, gikk hele 50 prosent av de som ga opp sin selvstendige virksomhet over i lønnsarbeid i løpet av det første året, mens nesten 10 prosent gikk tilbake til utdanning. Ellers var andelen som flyttet ut klart større enn i de andre gruppene.

Tilsvarende avganger blant selvstendig næringsdrivende med bakgrunn fra arbeidsledighet viser at drøyt 30 prosent gikk over til lønnsarbeid, 12 prosent gikk tilbake til ledighet og drøyt 40 prosent gikk ut av arbeidsstyrken.

Av de med bakgrunn utenfor arbeidsstyrken gikk om lag ¼ av de som ga opp sin virksomhet det første året over i lønnsarbeid. Dette var en klart lavere andel enn i de øvrige grupper av selvstendige. Derimot gikk en meget stor andel (over 56 prosent) ut av, og dermed tilbake til en status utenfor arbeidsstyrken. En relativt høy andel utvandret eller døde, der det første gjenspeiler en høy andel innvandrere i denne gruppen av selvstendig næringsdrivende.

Sammenhengen mellom opprettholdelse og avgang fra ny selvstendig næringsvirksomhet og noen regionale kjennetegn

Til slutt er opprettholdelsen av og avgangen fra ny selvstendig næringsvirksomhet analysert ved hjelp av noen regionspesifikke forklaringsvariable. Vi har valgt noen få, men sentrale variable, som beskriver det regionaløkonomiske aktivitetsnivået på arbeidsmarkedet og utviklingen i sysselsettingen. Som nivåvariable har vi valgt årlige rater for den regionale arbeidsledigheten, den totale yrkesdeltakelsen og yrkesdeltakelsen for lønnstakere. I tillegg har vi målt sammenhengen av regional endring i sysselsettingen totalt og endringer i antall lønnstakere.

Resultatene viser at det var positiv sammenheng mellom tilbøyeligheten til å gå ut av ny selvstendig næringsvirksomhet og nivået på arbeidsledigheten i

regionene i løpet av de to første årene etter oppstart. Sammenhengen var sterkest for avgangen totalt, klart sterkere for menn enn for kvinner, sterkere for den yngste enn for den mellomste og eldste aldersgruppen, klart sterkere for norske og øvrig nordiske statsborgere enn for øvrige nasjonalitetsgrupper og sterkest for selvstendig næringsdrivende med bakgrunn fra arbeidsledighet. I det tredje året var derimot sammenhengen mellom avgang fra ny selvstendig næringsvirksomhet og nivået på arbeidsledigheten hovedsakelig negativ, noe som tyder på at de som klarte å opprettholde sin nye virksomhet i mer enn to år ble mindre utsatt for nivået på arbeidsledigheten.

Sammenhengen mellom tilbøyeligheten til å gå ut av ny selvstendig næringsvirksomhet og yrkesdeltakelsen både totalt og for lønnstakere var for det meste negativ i løpet av de første årene. Sammenhengen var noe mindre robust enn for arbeidsledigheten, men signifikant negativ for selvstendig næringsdrivende totalt, for menn, for øvrig vestlige statsborgere og for de med bakgrunn fra selvstendig næringsvirksomhet og utenfor arbeidsstyrken. Dette kan indikere at det er vanskeligere å opprettholde selvstendig næringsvirksomhet i regioner med lavere yrkesdeltakelse, det være seg om vi tar med eller utelater selvstendig næringsdrivende i målingen av yrkesdeltakelsen.

I perioden på 1990-tallet var det negativ sammenheng mellom avgang fra ny selvstendig næringsvirksomhet de to første årene og endringer i sysselsettingen totalt, mens sammenhengen vris i positiv retning i det tredje året. Dette indikerer at avgangen fra selvstendig næringsvirksomhet var noe mindre i regioner som hadde den beste utviklingen i sysselsettingen. Det var også en tendens til negativ sammenheng mellom avgang fra ny selvstendig næringsvirksomhet det første året og endringer i antall lønnstakere, men denne sammenhengen gikk i positiv retning det andre og tredje året. Det siste kan ha sammenheng med at disse regionene da tilbød et større antall jobber i lønnet arbeide som fremsto som et alternativ til fortsatt sysselsetting som selvstendig næringsdrivende. Denne siste tendensen styrket seg under perioden 2002-2005, da sammenhengen mellom avgang fra selvstendig næringsvirksomhet og endringer i sysselsettingen, både totalt og for lønnstakere, var positiv de to første årene etter oppstart av den selvstendige næringsvirksomheten.

Oppsummering

Det er observert stor avgang fra selvstendig næringsvirksomhet, og da spesielt blant nyetablerte næringsdrivende, som viser nesten dobbelt så stor avgang som gjennomsnittet. Avgangen fra selvstendig næringsvirksomhet faller gradvis i årene etter oppstart, bortsett fra i det fjerde året, da avgangen igjen tiltar noe.

Opprettholdelsen av nyetablert selvstendig næringsvirksomhet er større for menn enn for kvinner, større for middelaldrende enn for yngre og eldre, større for de med middels utdanning enn for de med lav og høy ut-

danning, større for norske enn for utenlandske statsborgere og større i mer perifere regionale arbeidsmarkeder enn i de mest sentrale regionene.

Tidligere erfaring fra selvstendig næringsvirksomhet øker sannsynligheten for å fortsette som næringsdrivende, mens mer marginal erfaring fra arbeidsmarkedet øker sannsynligheten for å gi opp tidlig. Felles for alle gruppene er at overgangen fra selvstendig næringsvirksomhet til lønnsarbeid og ut av arbeidsstyrken er ganske omfattende, men andelen som går ut av arbeidsstyrken avtar utover i perioden mens andelen som går til lønnsarbeid, flytter innenlands, utvandrer eller dør øker utover i perioden. For øvrig er det en tilbøyelighet til å søke seg tilbake til den status de hadde på arbeidsmarkedet før de startet som selvstendig næringsdrivende. Den store andelen som går ut av arbeidsstyrken har blant annet sammenheng med avgang på grunn av alder og at næringsdrivende i liten grad har rett til dagpenger.

Regioner med relativt høyt nivå på arbeidsledigheten erfarer større avgang fra selvstendig næringsvirksomhet enn andre regioner, mens regioner med relativt høy yrkesdeltakelse viser større opprettholdelse. Regioner med sterkest økning i sysselsettingen har en tendens til noe større avgang fra selvstendig næringsvirksomhet, noe som kan ha sammenheng med større mulighet for overgang til lønnsarbeide.

Vi har sett at gruppene med marginal erfaring fra arbeidsmarkedet har forholdsvis stor avgang. Noen av disse går imidlertid over i lønnsarbeid etter å ha gitt opp sin virksomhet. Dette gjelder spesielt yngre selvstendig næringsdrivende med bakgrunn fra utdanning. For de med bakgrunn fra arbeidsledighet og utenfor arbeidsstyrken er overgangen til lønnsarbeid noe mindre. Men vi må huske at disse gruppene hovedsakelig var uten jobb i hele den forutgående perioden 1994-1999. Det er mulig veien via selvstendig næringsvirksomhet kan ha styrket deres muligheter for senere lønnsarbeid, enn det ville ha vært dersom de ikke hadde startet som næringsdrivende. Årene 1994-1999 var dessuten en periode med sterk vekst i sysselsettingen, noe som senker det gjennomsnittlige kvalifikasjonsnivået på arbeidsledige og personer utenfor arbeidsstyrken sammenliknet med i perioder med svak utvikling på arbeidsmarkedet.

Referanser

Hustoft A. G., H. Hartvedt, E. Nymoen, M. Stålnacke og H. Utne (1999): *Standard for økonomiske regioner*, Rapport 1999/6, Statistisk sentralbyrå.

Persson, L.O. (red.), I.R. Edvardsson, E.Heikkilä, M.Johansson, S.Korkalainen, T.D.Schmidt og L.S. Stambøl (2004): *Economic renewal and demographic change. An evaluation of local labour market performance in the Nordic countries*. Report 2004:8, Nordregio, Stockholm.

Stambøl, L.S. (2005): *Urban and Regional Labour Market Mobility in Norway*. Sosiale og økonomiske studier 110, Statistisk sentralbyrå.

Stambøl, L.S. (2007): *Regional dynamikk i selvstendig næringsvirksomhet i Norge - Basert på tverrsnittsanalyser av arbeidsmarkedsmobilitet*. Rapporten 2007/35, Statistisk sentralbyrå.

Stambøl, L.S. (2008): *Fordeling og mobilitet av selvstendig næringsdrivende i Norge*. *Økonomiske Analyser* 2/2008, Statistisk sentralbyrå

Stambøl, L.S. (2009): *Opprettholdelse av og avgang fra selvstendig næringsvirksomhet i Norge - Basert på tidsserieanalyser av regional arbeidsmarkedsmobilitet*. Rapporten 2009/40, Statistisk sentralbyrå.